



Ефективна економіка № 4, 2012

УДК 330.366:657.631

П. П. Гаврилко,

к.е.н, доцент, директор ДВНЗ «УНЦ КНТЕУ », м.Ужгород

КОМПЛЕКСНИЙ РОЗВИТОК ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ РЕГІОНІВ

У статті досліджено умови та чинники формування конкурентоспроможності регіонів країни на етапі постсоціалістичного «економічного» транзиту. Розглянуто зв'язок потреб комплексного розвитку регіонів та процесів підвищення конкурентоспроможності.

Ключові слова: конкуренція, конкурентоспроможність, глобалізація регіон, транзитна економіка.

В статье исследованы условия и факторы формирования конкурентоспособности регионов страны на этапе постсоциалистического «экономического» транзита. Рассмотрена связь потребностей комплексного развития регионов и процессов повышения конкурентоспособности.

Ключевые слова: конкуренция, конкурентоспособность, глобализация регион, транзитная экономика.

The article investigates the conditions and factors of competitiveness of the regions of the country during the post-socialist "economic" transit. The relationship between the needs of an integrated regional development processes and competitiveness.

Keywords: competition, competitiveness, globalization, the region, a transit economy.

Постановка проблеми. Економічно розвинуті держави вже протягом тривалого часу в якості пріоритетів управління розглядають інноваційний розвиток секторів економіки, основним параметром оцінки якого на сучасному етапі визнано такий критерій як конкурентоспроможність суб'єктів економічного процесу. У цьому зв'язку актуальною вбачається різностороннього дослідження феномену конкурентоздатності та формування змістових граней його теоретичної рефлексії з врахуванням багатоманітності граней відтворення цього феномену.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням конкурентних позицій регіонів присвячені роботи зарубіжних авторів, що належать Б.Гардінеру, Кітінгу М., Мартіну Р., Портеру М., Саджеку Е., Стоперу М., Енрайту М. (див[1-3]).

Серед робіт українських вчених на цю тему можна виділити праці, зокрема, В. Гейця, В. Семиноженко, Г.Чижикова, І.Малярчука, І.Тараненко Ю.Ріпки, Ю. Полунєєва. а серед дослідників країн СНД, роботи Кулешова О.Б., Селезньова О.З., Фатхутдінова Р.А., Шеховцевої Л.С., Калюжної Н.Я.

У роботі [4] аналізуються стратегічні виклики для України в усіх сферах екзистенції країни. Формулюється завдання пошуку шляхів підвищення конкурентоздатності галузей української економіки та економічної спроможності регіонів України. В [5] Г.Чижиковим аналізуються економічні інтереси суб'єктів малого бізнесу в умовах інтеграції економіки України у світове господарство та шляхи формування складових конкурентоспроможності підприємств малого бізнесу. Питання шляхів підвищення конкурентоспроможності експортної продукції у контексті розвитку великого бізнесу досліджується в роботі І. Малярчука [6]. Проблеми формування такої інноваційної парадигми теорії конкуренції, яка відповідає сучасним викликам глобалізаційного процесу розглянуті в роботі І. В. Тараненко[7]. Зв'язок аспектів та складових конкурентоспроможності смислового ланцюжка країна – регіон – підприємство досліджується в монографії за ред. Ю.В.Полунєєва [8]. Ріпка Ю.М. в роботі [9] аналізує аспекти зарубіжного досвіду формування конкурентоспроможності регіону в процесі публічного врядування. В роботі Л. М. Матросова [10] розробляються питання формування кластерів в регіональній економіці. Калюжнова Н.Я. в [11] досліджує проблему конкурентоспроможності регіонів Росії в умовах глобалізації них впливів.

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Розглянуті вище роботи досліджують суто частинні аспекти проблеми становлення конкурентоспроможності регіонів України. До того ж, більшість вітчизняних досліджень проблеми конкурентоспроможності вибудовані насамперед на смисловій базі теорії конкурентних переваг М. Портера[12]. Не всі змістові грані цієї теорії в повній мірі відповідають реальним умовам ведення бізнесу на сучасному етапі розвитку[13]. Цей висновок ще більше стосується проблеми розробки методів підвищення конкурентоспроможності регіонів країни постсоціалістичного транзиту. Актуальним завданням є таке розширення смислової бази теорії конкурентоспроможності М.Портера, яке сфокусоване не тільки на ідеї конкурентоспроможності як простору «зручного інвестування» іноземних компаній, але і на «власних потребах» само організаційного та комплексного розвитку регіонів постсоціалістичної транзитної країни. Одним із важливих зрізів цієї проблеми є зв'язок рівнів та якостей конкурентоспроможності країни, її регіонів та підприємств, що функціонують в регіонах. Не менш актуальним є дослідження характеру загальних бар'єрів становлення конкурентоспроможних регіонів та виявлення перешкод комплексного розвитку регіонів як складних соціо-економічних та еколого-технологічних систем.

Мета роботи: дослідити умови та чинники формування конкурентоспроможності регіонів у контексті потреб їх комплексного розвитку на етапі постсоціалістичного економічного транзиту під впливом глобалізаційного тиску.

Основна частина. Засадничі складові сучасної теорії конкурентоспроможності історично спочатку були розвинуті на рівні масштабу окремого підприємства (фірми). Роботи таких авторів як М. Портер, К.Прахалад, Дж. Робінсон, Ф. Хайек, Г. Хамел, Дж. Хікс, Е. Чемберлін та ін., присвячені насамперед виявленню джерел конкурентних переваг фірми, а також розробці методів їх утримання. Дж. Барні, Р. Гранту, Р. Ейміту, Д. Тісу, П. Шоемейкеру та ін. розглядали проблематику конкурентоспроможності фірми засобами ресурсної концепції; Ф. Муру - концепції коєволюційного розвитку фірми; М. Брандербурґеру, Дж. Нейлбаффу – на базі концепції співконкуренції. Феномен конкурентоспроможності на прикладах аналізу економічної поведінки «наших» підприємств вивчалася і в роботах вітчизняних та російських вчених. Згодом на базі ідей розроблених в рамках теорії конкурентоспроможності фірми (підприємства) виникли сучасні концепції конкурентних переваг окремих країн в цілому. Насамперед, тут указують на доробок М. Портера. Далі уже на основі синтезу двох груп ідей висловлених у контексті конкурентоспроможності підприємства та висловлених у контексті конкурентоспроможності країни виникла концепція конкурентоспроможності окремого регіону країни. До числа найбільш відомих зарубіжних фахівців, що займаються дослідженням конкурентних позицій регіонів, належать Гардінер Б., Кітінг М., Мартін Р., Портера М., Саджек Е., Стопер М., Енрайт М.

Питанням підвищення конкурентоспроможності регіонів присвячено роботи і вітчизняних науковців. Серед робіт українських вчених можна виділити праці Балабаєва З., Долінішина Б., Пилипенко І.В., Семиноженко В., Труфанова Д.А, а серед дослідників країн СНД Кулешова О.Б., Селезньова О.З., Фатхутдінова Р.А., Шеховцевої Л.С. Ми аналітично оцінюємо та синтетично використовуємо ідеї згаданих авторів. Але проблема становлення конкурентоспроможних регіонів в умовах постсоціалістичного транзиту у цілому складна, оскільки зачіпляє багато форматів діяльності суспільних страт, професійних і майнових груп та багато русел розвитку протилежних та кооперативних інтересів і мотивацій. Доцільно розглянути ці формати, русла та тенденції.

Вважаємо, що насамперед на чинники та умови становлення конкурентоспроможних регіонів впливає загальна тенденція та темп економічного реформування постсоціалістичної економіки. Аналізуючи причини негативних результатів російських економічних реформ, дослідники указують на деструктивний вплив неадекватної потребам трансформаційної економіки того варіанту теорії фірми та, відповідно, теорії конкуренції, яка була покладена провідниками реформ в основу приватизації та в основу розуміння змісту економічного реформування[14]. Подібний неефективний сценарій економічної трансформації побудований на тій же моделі неефективної конкуренції відбувся і в Україні.

Функціонування моделі неефективної конкуренції привело до ефекту суспільної втоми для широкого загалу населення. А сьогодні уже відсутність процесу становлення цивілізованої економічної конкуренції пов'язаний із процесом втоми суспільного економічного середовища. Це пояснюється з тим, що як у форматі споживачів, так і у форматі потенційних акторів бізнесу та економіки для загалу населення України «неочікувано» довгим став перехідний період від планово-директивної економіки соціалізму (точніше державного капіталізму) до ринково-регульованої економіки «суспільного капіталізму». Це «пригнітило» економічну активність та інтерес до діяльності потенційних акторів середнього та малого технологічного бізнесу, що мав стати природним доповненням високотехнологічних секторів великого бізнесу. Цей ще все незавершений структурно-функціональний «перехід» економічного механізму «вилився» у період гальмування економічного розвитку: економіка країни ще все «ступцяється» на рівні ВВП 1990 року.

Процес переходу від планової до ринкової економіки виявився пов'язаним з управлінськими, економічними та соціальними труднощами. Зокрема, ці труднощі полягали та усе ще полягають у відсутності чи недостатньому досвіді господарської діяльності економічних суб'єктів в умовах конкуренції, нерозвинутих, слабких інститутів співпраці між контрагентами по бізнесу і низького рівня довіри до ініціатив влад. До факторів гальмування ми також відносимо негармонійність економічного розвитку соціальних груп у сфері доступу до ресурсів та стійкі диспропорції економічного розвитку регіонів країни. До того ж ці фактори перехресно між собою зв'язані. Що зрештою приводить до дисфункції інтегрального економічного механізму країни. Що далі нівелює і силу механізмів ринкового регулювання. В свою чергу, вказану негармонійність уже пояснюють низькою конкурентоспроможністю тих суб'єктів економічного процесу, які допускають відставання. На нашу думку в трансформаційній економіці «затриманого транзиту» проблема набагато складніша.

Сьогодні уже майже в усіх регіонах України забезпечення належного рівня розвитку соціального капіталу та соціального комфорту стає все далі важко виконуваним управлінським та економічним завданням. Це зворотнім чином в свою чергу негативно впливає на конкурентоспроможність усіх самоврядних (адміністративних) територій України. А зниження конкурентоспроможності регіону (території) веде до деградації економічного потенціалу відповідного суб'єкта, розміщеного на цій території. В цьому зв'язку необхідно на рівні методів науки проектний менеджмент проводити дослідження аспектів змісту «формули» конкурентоспроможності регіону в умовах соціального транзиту та постсоціалістичних економічних трансформацій.

Значна частина вітчизняних економістів вважає, що проблема ефективного використання основних фондів є найбільш болючою для української промисловості. Дійсно, галузева структура, технологічно-інноваційний рівень і ресурсне забезпечення української промисловості склалися ще в середині минулого століття. Вітчизняні підприємства були орієнтовані на енерго-затратний та сировинно-затратний галузевий склад виробництва. Нові власники (і приватні, і державно-приватні, і приватно-державні) за двадцять років не внесли майже ніяких новачій в орієнтацію секторів промисловості. Тому вітчизняна промисловість і за критерієм ефективності і за критерієм конкурентоспроможності значно поступається економічно розвиненим країнам. У вітчизняній економіці сьогодні найбільш вагомою є сировинна складова, домінує продукція з низькою доданою вартістю, масово зникає високотехнологічне виробництво, знижується його конкурентоспроможність і наростає загальна фінансова нестабільність секторів економіки з вітчизняним високотехнологічним виробництвом[15].

В таких умовах гостро стоїть питання визначення вектора руху національної економіки, завдань розвитку регіональних економік, розробки стратегії та підбору інструментарію для її реалізації. Але усе ще пріоритетом державної економічної політики розглядається завдання підвищення ефективності економіки країни як сукупності «індустріальних одиниць». Економіка України на рівні державних документів визнана як така, що орієнтована на підвищення рівня своєї ефективності[16]. Але концептуально неправомірно не враховується те, що саме поняття ефективності повинно розглядатися як динамічно змінна сутність. Зміст якого залежить зокрема від того на який етап цивілізаційно-еволюційного процесу орієнтується політична та економічна влада держави. Вважаємо, що формулу ефективності економіки необхідно зв'язати із формулою конкурентоспроможності економічних акторів. І одним із найбільш вагомих економічних акторів треба вважати не фінансові групи, а регіони країни.

При розробці «формули конкурентоспроможності» регіонів треба врахувати, що кожен етап цивілізаційно-еволюційного етапу характеризується певним рівнем групової відповідності між параметрами економічного, соціального, гуманітарного, технологічного, освітнього, ментально-психологічного рівня соціальних та професійно-галузевих груп та мереж які забезпечують функціональну структуру «діючого» суспільства. Для цього кожного етапу необхідно вводити своє розуміння ефективності. Адже і рівень, і зміст економічної ефективності на стадії кустарного виробництва феодального етапу, на стадії мануфактурного виробництва доіндустріального та індустріального капіталістичного (і соціалістичного теж) етапу були дещо відмінними. А на сучасній стадії, коли цивілізація вступила в стадію «інформаційного суспільства» на якій сама інформація, «правильно препарована» та юридично захищена засобами міжнародного права, стає фактором виробництва, необхідно здійснити модифікацію розуміння ефективності до рівня категорії «еволюційна ефективність».

Еволюційна ефективність економічної системи країни сьогодні необхідно визначати на базі оцінювання таких взаємно рекурсивних ознак: а) здатністю системи до досягнення визначеного ступеня успіху при пошуку широкої багатоманітності цілей у складному еволюційно-конкурентному середовищі; б) здатністю адаптуватися та нарощувати ступінь складності та ступінь організації системи; в) здатністю системи підпорядковувати свої якості, зокрема якість складності та якість організації, правильному вибору цілей, правильному вибору способів досягнення мети у зв'язку із зміною еволюційних запитів та викликів.

Для забезпечення еволюційної ефективності власних економік розвинуті держави в ході органічної модернізації самоорганізовано виробили деяку систему прямих, опосередкованих та рамкових механізмів. Насамперед для закріплення свого «інформаційно-ліцензійного» пріоритету економічно розвинуті держави вже протягом тривалого часу застосовують спеціальні методи та механізми стимулювання наукових розробок у сфері новітніх технологій та їх прищвидшеного опробування та патентування. На основі змагання та кооперації між «собою» вони створюють технологічні системи, що здатні випереджувачими темпами виробляти та поставляти в усі політично доступні точки планети продукцію фірм, що кореспондавні з цими країнами-резидентами. Ці країни формують смаки споживачів, обсяги ринків, економічну конюктуру на ринках, розробляють системи оцінювання конкурентоспроможності, концентрують засоби для підтримки випереджаючого розвитку власних виробників базуючись на концепції конкурентоспроможності.

Чому на сучасному етапі і для «частин» транзитної країни концепція конкурентоспроможності стає максимально значимою? Якщо скористатися умовно-динамічною аналогією, то економічну конюктуру і, відповідно, рух до осягнення та оволодіння конюктурою ринкового простору деяким підприємством (фірмою), можна розглядати як рух вітрильника по морському простору із рифами, штормами та змінними напрямками вітрів. В цій аналогії система оцінки економічної конкурентоспроможності відповідає за важливістю ролі системі навігації вітрильника. Але конкурентоспроможність як якість має набагато більше граней реалізації. В цій же умовно-динамічній аналогії вона відповідає і таким якостям: непотоплюваності вітрильника, швидкохідності, маневреності, престижності, «дохідності». Тобто конкурентоспроможність є деякою наскрізною інтегральною характеристикою якостей внутрішньо-організаційного, зовнішньо-організаційного та економіко-просторового форматів яка здатна існувати саме завдяки цій взаємодії. І зміст цієї взаємодії відображений у «формулі конкурентоспроможності» .

Саме тому одним із важливих зрізів процесу формування еволюційно ефективної економіки повинен стати формат зв'язків рівнів та якостей конкурентоспроможності країни, її регіонів та підприємств, що функціонують в регіонах. Саме у цьому зв'язку потрібно проводити дослідження феномену конкурентоздатності та його теоретичної рефлексії з врахуванням багатоманітності граней відтворення цього феномену. Перетворення окремих регіонів України на самостійних суб'єктів багаторівневої просторово-економічної світової економічної системи сьогодні вимагає розробки таких нових теоретичних підходів щодо дослідження регіонального розвитку в умовах глобальної конкуренції, які фокусовані на інтересах комплексного розвитку усіх регіонів транзитної країни. Адже тільки комплексний розвиток регіону запускає ланцюжок позитивних кібернетично-рекурсивних впливів та стимулів: зростання обсягу внутрішнього регіонального ринку, зростання виробництва, інвестування та інновації, зростання продуктивності праці, зростання якості інфраструктури, зростання інвестиційної привабливості, зростання зайнятості...

Результуюча ефективність економічної системи визначається рівнем координованості її структур та процесів. В плановому «народному господарстві» ефективність функціонування економіки регіону визначалася рівнем узгодженості планових показників із реальними потребами споживачів та виробників і злагодженістю управлінського координаційного механізму дій суб'єктів господарювання. Заміна планового механізму управління розвитком економіки країни на ринковий повинна була б супроводжуватися формуванням певних базових якостей акторів економічного життя і рамкових механізмів відтворення умов самоорганізації цього життя. Але це не було забезпечено зусиллями відповідної державної політики розвитку регіонів. Державна політика постфактум

«константувала» процеси розвалу механізмів координації та економічної деградації виробничих факторів країни та її регіонів, замість випередження негативних тенденцій та формування позитивних тенденцій розвитку галузей, регіонів, територій. Державна політика не була спрямована на ретельне формування умов та якостей самоорганізації конкурентного середовища, конкурентності та конкурентоспроможності. Що зрештою привело до низької результативної конкурентоспроможності країни в цілому.

Досвід розвинутих країн свідчить, що до цих якостей та умов відносяться: організаційна культура, культура ведення бізнесу, громадянська культура, цивілізованість бізнесу, екологічна безпека виробництв та стандарти споживчої безпеки. Якщо цього не існує, то виникають дисфункційні феодально-ринкові механізми ведення бізнесу, які спотворюють не тільки сам зміст бізнесу, але і зміст державної економічної політики. Тоді забуваються, що політика комплексного регіонального розвитку є такою ж важливою сферою діяльності держави як галузева політика.

Що стосується поточного спаду ефективності транзитних економік та ефективності державного управління постсоціалістичних країн, то потрібно знову зауважити таке. Планова система управління соціалістичного типу продемонструвала для певних завдань та у певні періоди зростання індустріального виробництва країни свою результативність. Вона мала значні вади, природа яких походила із статичного характеру «всеохоплюючого планування». Ці вади дещо гальмували розвиток економіки.

В рамках планово-адміністративної системи управління економічним розвитком регіонів країни найбільш важливим завданням ставилося максимально повне використання факторів виробництва кожного регіону.

В більш зрілій стадії розвитку соціалістичної економіки її «керуючими органами та управлінськими структурами» уже найбільш важливим завданням розглядалося ефективне та раціональне використання факторів виробництва кожного регіону. На стадії зрілого соціалізму мова вже йшла про комплексний розвиток регіонів, відмову від моно профільної галузевої орієнтації економіки регіонів, створення логічно обґрунтованих народно-господарських комплексів в кожному регіоні. Одночасно планово-адміністративна система почала планувати та значною мірою була здатна і забезпечувати виконання завдань комплексного розвитку інфраструктури регіонів: комунальної, комунікаційної, соціальної, освітньої, охорони здоров'я, тощо.

Злам планової народно-господарської системи, проведений без запровадження компенсаторних координуючих економічних, інституціональних та управлінських механізмів привів до тотального гальмування економіки України як системного цілого. Такої ж шкоди приносить використання «планових» методів формування монопольних переваг окремим виділенням гравцям економіко-бізнесового простору. Кібернетично взаємним шкідливим фактором впливу на економіку є також відсутність процесів комплексного розвитку регіонів, формування містких регіональних ринків, концентрація фінансових ресурсів в дуже обмеженій кількості регіонів, відсутність вітчизняних інвестиційних програм у високотехнологічні сегменти економіки, занадто помітне відставання інфраструктури від європейських стандартів.

Сьогодні, постфактум суспільству уже стало зрозуміло, що трансформація в Україні повинна була б відбутися не на ліберально-інфляційній ідеологічній платформі, а на планомірно-конструктивній. Але щоб суспільні сподівання були відображені і в законодавчо-нормативному полі, потребу у планомірно-конструктивному підході до економічного розвитку регіонів повинні «сприйняти» депутати Верховної Ради України. Завдання науки їм допомогти.

Сучасний етап економічного розвитку цивілізації, в якому частина країн стоїть на рівні розвитку відповідному «суспільству знань», частина на рівні постіндустріального або індустріального суспільства в умовах інтенсивних каналів та механізмів глобалізації споживання, ставить підвищені вимоги до рівня інвенційності, інноваційності, технологічності товарів (послуг). Це вимагає спільний прискорений розвиток ланок промислової, фінансової, науково-технічної ланок економіки. В розвинутих економіках це відбувається здебільшого внаслідок дії механізмів ринкової конкуренції яка ініціює подальші процеси самоорганізації суб'єктів та процесів економіки. Але і там на особливо важливих напрямках економічного зростання держава адміністративними та іншими методами заохочує застосування новітніх технологій. В умовах економічного транзиту для формування нормального капіталістичного укладу необхідний простір застосування капіталів та технологій. Для вітчизняних цивілізованих капіталів та вітчизняних технологій залишається стільки ринкового простору, скільки не встигають освоїти транснаціональні корпорації та їх різноформатні філії плюс простір, які вітчизняні фірми здатні відстояти в конкурентній боротьбі. В умовах розбалансування економічного ринкового механізму, технологічного відставання та вужчого спектра фінансових можливостей для просування товарів усі складові держави повинні сприяти створенню високотехнологічних ланцюгів продукування вартості на українських фірмах-резидентах. Зокрема, при формуванні програми закупівель за державний, регіональний та місцеві бюджети треба комплексно зважувати вигоди та втрати від закупівель від закордонних та вітчизняних виробників з врахуванням інтересів і майбутньої конкурентоспроможності вітчизняних фірм. Необхідним є також зменшення інституційної невизначеності для суб'єктів економічної конкуренції як на рівні регіонального масштабу, так і у державному вимірі.

Висновки. Перетворення окремих регіонів України на самостійних суб'єктів багаторівневої просторово-економічної світової економічної системи, зокрема, потребує розробки нових теоретичних підходів щодо регіонального розвитку в умовах глобальної конкуренції.

У цьому контексті важливим аналітичним завданням є дослідження динаміки взаємодії позитивних та негативних факторів, що впливають на конкурентність та конкурентоспроможність регіонів та їх суб'єктів економічної діяльності саме в контексті розроблення пріоритетів політики державного управління регіональним розвитком.

Необхідно визначити динамічні функціональні характеристики конкуренції та конкурентності як феномену загального та механізму особливого чи специфічного. Доцільно створити відповідну потребам розвитку транзитної економіки та транзитного суспільства систему оцінок конкурентоспроможності

регіону та території і відносно інших регіонів (територій), і відносно власних станів регіонів (територій) в минулих та майбутніх періодах.

Система оцінок конкурентоспроможності повинна відповідати реаліям того суперечливого багатуукладного в економічному та функціонально-економічному відношеннях світу, в якому на сучасному владно-політичному та політико-економічному етапі живе транзитна країна. Система оцінок повинна включати факторні характеристики стану суб'єкта, спектр ресурсних можливостей, набір компетенційних показників організаційного середовища суб'єкта, параметри ефективності використання факторів, ресурсів та компетенцій, індекси конкурентоспроможності, кібернетично-сміслові ланцюжки розробки системи доцільних цілей та сукупності інструментів їх досягнення. І все це доцільно об'єднувати в системне ціле на базі концепції еволюційної ефективності регіонального розвитку.

Список літератури:

1. М.Китинг. Новый регионализм в Западной Европе. Логос №6 (40), 2003, с.67-116.
2. Huggins, R.: Creating a UK Competitiveness Index: Regional and Local Bench-marking. Regional Studies, 2003, 37, pp. 89–96.
3. Kitson, M., Martin, R., Tyler, P.: Regional Competitiveness: An Elusive yet Key Concept?, Regional Studies, Vol. 38, 9, 2004, pp. 991-999.
4. Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці України: в 3 т. / за ред. акад. НАН України В.М. Гейця, акад. НАН України В.П. Семиноженко, чл.-кор. НАН України Б.Є. Кваснюка. – К.: Фенікс, 2007.
5. Чижиков Г. Економічні інтереси суб'єктів малого бізнесу в умовах інтеграції економіки України у світове господарство // Економіст. - 2009. - № 3. - С. 44-47.
6. Малярчук І. Конкурентоспроможність експортної продукції: поняття, оцінка та шляхи підвищення // Економіст. - 2000. -№4.-С. 56-58.
7. І.В.Тараненко. Формування інноваційної парадигми теорії конкуренції у сучасних глобалізаційних умовах. Науковий вісник ЧДІЕУ (серія Міжнародні економічні відносини) № 1 (9), 2011 с.194-203.
8. Конкурентоспроможність: країна, регіон, підприємство/ Рада конкурентоспроможності України; За ред. Ю.В.Полунєєва. – К.: ЛАТ & К, 2006. – 176 с.
9. Ю.М. Ріпка. Зарубіжний досвід публічного врядування управління територією / Ріпка Ю.М. //Теорія та практика державного управління. – Вип. 4 (35) – 2011. ХарРІДУ НАДУ с.483-491.
10. Матросова Л. М. Формування кластерів в регіональній економіці / Л. М. Матросова // Часопис економічних реформ. – 2011. – № 2. – С. 114–118.
11. Калужнова Н.Я. Конкурентоспособность российских регионов в условиях глобализации. – М.: Теис, 2004. – 526с.
12. Портер М.Е. Стратегія конкуренції: Методика аналізу галузей і діяльності конкурентів: Пер. з англ. – К.: Основи, 1998. – 390с.
13. Николук О.М. Етимологія та сутність поняття «конкурентоспроможність підприємства» / О.М.Николук //Вісник ЖДТУ(серія «Економічні науки»), - 2011. №1 (55) ., с.86-94.

14. Стиглиц Дж. Неудачи корпоративного управління при переході к ринку / Дж.Стиглиц // Экономическая наука современной России. – 2002 , N 4.

15. Кіндзерський Ю.В. Потенціал національної промисловості: цілі та механізми ефективного розвитку / Ю.В. Кіндзерський, М.М. Якубовський, І.О. Гализя та ін.; за ред. канд. екон. наук Ю.В. Кіндзерського — К.: НАН України; Ін-т екон. та прогнозув. 2009. — 928 с.

16. Чухно А.А. Державний бюджет і ефективність економіки / А.А.Чухно // Наукові праці НДФІ. — 2006. — № 2 (35). — С. 26 – 32.

Стаття надійшла до редакції 06.04.2012 р.